

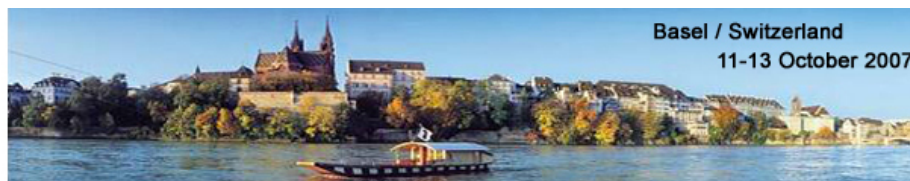

tabák a zdraví

Informační bulletin

IV. Q 2007

Vydává Státní zdravotní ústav
KMVP
Šrobárova 48, 100 42 Praha 10

4. Evropská konference Kouření nebo zdraví (ECToH)

se konala ve dnech 11. – 13. října 2007 v Basileji, Švýcarsko. Umožnila setkání především evropských odborníků v oblasti redukce šíření tabakismu a výzkumu nových poznatků o zdravotních rizicích kouření.

V úvodním plenárním zasedání byly prezentovány hlavní výsledky **zprávy o Evropské kontrole tabáku 2007** (*D. Bettecher*) a o úspěších jednotlivých zemí z evropského regionu v **opatřeních proti kouření** (Tobacco Control) pomocí žebříčku, sestaveného z bodového hodnocení zohledňujícího zejména stupeň restriktivních opatření zaměřených na ochranu nekuřáků a aktivit za nekuření (*L. Joossens*). Nejlepšího umístění dosáhla Velká Británie (93 bodů ze 100 možných), mezi nejhoršími zeměmi bylo Německo (37 bodů), Řecko a Lucembursko (36 bodů), Rakousko (34 bodů). V konkrétním hodnocení České republiky byly mezi oběma dokumenty závažné diskrepance: zatímco v tabulce 30ti evropských zemí byla Česká republika zařazena do „červených čísel“ s umístěním na 20. pozici se 40 body, řada údajů uvedených v European Tobacco Control Report 2007, zjištěných objektivními studiemi podle jednotné metodiky WHO dokumentuje, že skutečné postavení ČR bude lepší. K horšímu umístění ČR určitým způsobem přispěla skutečnost, že není mezi 140 zeměmi, které ratifikovaly Rámcovou dohodu o kontrole tabáku (FCTC).

Prof. *W. Zatonski* řídil diskusi vybraných národních expertů u „kulatého stolu“ o problémech ochrany nekuřáků před **expozicí pasivnímu kouření**. Ve shodě s některými zahraničními zkušenostmi má Česká republika legislativně ošetřený zákaz kouření na veřejných místech vcelku vyhovujícím způsobem (platná legislativa se může aplikovat i na kouření v restauracích, výslovně je podchycena ochrana nekuřáků na pracovištích), problémy jsou s vymáháním těchto opatření v konkrétních případech. Naopak, v porovnání s jinými zeměmi, je u nás dlouhodobě uplatňován a v podstatně uspokojivě dodržován zákaz kouření ve veřejných dopravních prostředcích, na školách a ve zdravotnických a kulturních zařízeních.

Zajímavý pohled a nastolení aktuálních otázek přinesla diskuse o **bezdýmém tabáku**, který zatím v EU není povolen s výjimkou Švédska, kde stoupá jeho užívání zejména u mužů. *J. Foulds* z USA v úvodu svého vystoupení nejprve veřejně deklaroval, že není a nikdy nebyl sponzorován tabákovým průmyslem, a poté prezentoval rozdíly v chemickém složení amerických druhů šňupavého a žvýkacího tabáku a nejprodávanější cigaret se švédským „Snuss“. Srovnání doplnil výsledky publikovaných studií o úmrtnosti na kardiovaskulární choroby a vybrané druhy zhoubných nádorů u uživatelů jednotlivých typů bezdýmé tabáku a kuřáků. Z přehledu vyplynulo, že švédský snuss obsahuje významně nižší hodnoty dehtu a nitrosaminů a významné zvýšení úmrtnosti proti nekuřákům bylo zjištěno jen v případě rakoviny slinivky břišní, které však bylo nižší ve srovnání s kuřáky cigaret. Závěrem položil řečnickou otázku, zda by legalizace bezdýmé tabáku v EU nebyla prostředkem ke snížení výskytu závažných zdravotních poškození.

Další diskutující, *D. Hatsukami*, sice prezentované výsledky nezpochybnila, nicméně poukázala na to, že i užívání bezdýmé tabáku vede k závislosti, ke zdravotním poškozením a že rozšíření jeho užívání by znamenalo další zisky pro tabákový průmysl. Závěrečná snaha koordinátorky tohoto bloku, *A. McNeillové* o poznání názorů přítomných posluchačů pomocí

jejich odpovědi (hlasováním) na jednotlivé otázky, skončila tím, že mnoho přítomných tuto formu odmítlo s poukazem, že proti užívání drog obecně (mezi než tabák patří), je třeba postupovat jednoznačným odmítáním a ne hledáním nových, snad méně škodlivých forem.

Vzhledem k zaměření brněnských pracovišť Masarykovy univerzity na intervenční programy pro děti a mládež, byly zajímavé sekce věnované této tématice. **Program „Smoke Free Class Competition (SFC)**, který se uplatňuje v 19 zemích EU, ve Švýcarsku a v Kanadě, byl prezentován hlavním koordinátorem *R. Hanewinkelem*, prvním autorem programu *E. Vartiainem* a představitelem švýcarské sekce *H. Schmidtem*. V diskusním bloku byl dán prostor i kritikovi tohoto mezinárodního projektu *J.F. Etterovi*. Výsledky české studie byly prezentovány formou posteru. Původní projekt zaměřený na školní mládež ve věku 14 let, jehož verze byla použita v ČR, některé země modifikovaly ve smyslu zmírnění původních striktních pravidel a snížením věku cílové skupiny populace (od 11 let). Naše výsledky korespondují se sdělením *prof. Schmida*, který k hodnocení účinnosti programu randomizovaně vybral několik škol ze severozápadní oblasti Švýcarska a ukázal, že program oddálí začátky kouření a i ve střednědobém horizontu udržuje prevalenci dětských kuřáků na nižší úrovni než jaká je v kontrolních školách. Stejně jako česká verze, zahrnuje i švýcarský program nabídku léčby závislým dětským kuřákům, a nabídka se setkává s ještě menší odezvou než v ČR.

Také **program ESFA** zaměřený na věkovou skupinu žáků na druhém stupni základních škol v 5 zemích EU (6 lokalitách) a koordinovaný *prof. H. de Vries*, nemá výsledky, které by mohly být jednoznačně pokládány za pozitivní: při hodnocení za 24 a 30 měsíců po skončení poslední etapy programu se v některých zemích prevalence dětských kuřáků snížila o několik procent (výjimečně byly rozdíly proti kontrolní skupině statisticky významné), v některých byla dokonce vyšší než v kontrolních souborech.

V této souvislosti je pozoruhodná aktivita švédských odborníků oslovující učitele v rámci sdružení „**Swedish Teachers against Tobacco**“; před několika lety byl učiněn obdobný pokus i v České republice, který byl nakonec ukončen z důvodů pasivity těch, kteří se do sdružení přihlásili. Bylo by vhodné a podnětné tento projekt znovu nastolit, např. v rámci výzkumného záměru Škola a zdraví 21.

Oba hlavní evropské intervenční programy shodně potvrzují, že na účinnosti školních programů se podílí vliv společenských přístupů k problematice kouření, kuřáctví rodičů a zainteresovanost učitelů, kteří ovlivňují aktivitu dětí. S problematikou kouření dětí a mládeže úzce souvisí i propagace **kuřáctví ve filmové a televizní tvorbě**, při sponzorování sportovních akcí; oběma tématům byly věnovány samostatné sekce. Pod heslem „**Cool and Clean**“ byl představen švýcarský projekt pro mládež (*R. Burgi*) a obdobný projekt z Finska (*M. Rautalahti*). V této souvislosti delegáti také podepisovali protestní petici proti reklamě firmy Davidoff, v níž se aktivně zajímal populární basilejský rodák tenista *R. Federer*. O příznivých výsledcích určité formy zaměření aktivit Cool and Clean přesvědčili přítomné delegáty mladí tanečníci z taneční skupiny nesoucí toto označení.

Zdá se být zřejmé, že účinnost programů nelze posuzovat pouze z hlediska hodnocení jednotlivých ovlivňovaných kohort, ale spíše z dlouhodobého horizontu, v němž dojde k posunu postojů širší společnosti.

Zajímavé náměty přinesla diskuse na téma **budoucnost tabákového průmyslu**. Na příkladu britské firmy BAT demonstrovala *A. Gilmore* změny ve strategii, která zejména díky expanzi do rozvojových zemí Asie a Afriky, umožňuje firmě kontinuální růst prodeje a zisků. *G. Palazzo* z právnické univerzity a odborník v oblasti etiky obchodování poutavě vysvětlil, že tabákový průmysl využívá jen běžných obchodních praktik, jeho představitelé si nepřipouštějí rozdíly mezi tabákovými výrobky a jiným zbožím. Jednoznačně odmítl tvrzení, že reklamní

strategie jsou zaměřeny čistě na populaci „mladých dospělých“ bez úmyslu oslovit děti a mládež, protože atraktivní souvislosti, které dávají do vztahů s kouřením, jsou pro tyto věkové kategorie shodné. Na adresu představitelů tabákových firem uvedl, že z původně bezúhonných občanů se postupně stávají „špatní lidé“ jen proto, že legitimní přístupy užívané v obchodování využívají pro špatné věci. *D. Swenor* v příspěvku o strategiích tabákového průmyslu do r. 2015 upozornil na globální změny strategie všech velkých firem, které je třeba včas podchytit, analyzovat a dle možností paralyzovat jejich účinnost.

V sekci věnované problematice **kouření žen** byly pozoruhodné zejména příspěvky analyzující oblasti větší vnímavosti žen k následkům kouření a zdůvodňující nutnost specifického přístupu v rámci FCTC (*A.Amos, S. Sanchez*) a přehled dosavadní činnosti i výhledů mezinárodní společnosti „Women and Tobacco“ (*M. Haglund*). Byla zdůrazněna nová skutečnost z oblasti odvykání kouření v těhotenství, kdy medikamentózní podpora je silně omezena s ohledem na nově prokázané neuroteratogenní účinky nikotinu a absenci klinických studií s bupropionem a vareniclinem.

Ze sdělení v oblasti **kouření a zdraví** zaujal pozornost zejména *J.Giles*, biochemik z Velké Británie, který demonstroval použití nového testu pro stanovení kotininu v moči v prenatalních poradnách. Okamžité viditelné změny zabarvení vzorku moči kuřáček demonstrovány bezprostředně při intervenci výrazně podpořily úsilí gynekologů při motivování žen k zanechání kouření (výsledky pilotní studie).

V rámci konference uspořádala firma Pfizer Ltd symposium na téma „Co přispívá k zanechání kouření“ a sponzorovala výstavku existujících obrazových varování o škodlivosti kouření.

Z **České republiky** byly jednání přítomny *H. Sovinová*¹⁾ ze Státního zdravotního ústavu v Praze, zástupci z Masarykovy univerzity v Brně (*D.Hrubá*²⁾, *I. Žaloudíková*³⁾, s aktivními příspěvky: „Cost of smoking“¹⁾ „Smoke-Free Class Competition in the Czech Republic“²⁾, „School performance and psycho-social problems among children prenatally exposed to smoking“²⁾ „Non-smoking is a norm“³⁾, „Who teaches our children to smoke“³⁾. *E. Králíková* z 1. LF UK Praha byla členkou vědeckého výboru konference.

V závěru konference přijali účastníci rezoluci, v níž vyjádřili rozhodnutí vynaložit úsilí na splnění vybraných cílů obsažených v FCTC.

Podrobnější informace lze získat na adresách:

http://www.ensp.org/files/ectoh_2007_resolution.pdf (text Rezoluce)

http://www.ensp.org/files/30_european_countries_text_final.pdf (Hodnocení zemí v oblasti opatření proti kouření)

<http://www.14wctoh.org> (informace o 14. Světové konferenci, která se bude konat v Bombai (Mumbai), Indie, 18.-20. 3. 2009)

Prof. MUDr. Drahoslava Hrubá, CSc., LF MU

REZOLUCE

4. Evropská Konference TABÁK NEBO ZDRAVÍ; Basilej, Švýcarsko

Každoročně umírá v zemích EU 650 tisíc lidí na následky užívání tabákových výrobků. Tabákový průmysl se pokouší vyrovnat své ztráty na evropských a severoamerických trzích na účet nejchudších populací světa na jiných kontinentech.

Aby bylo možno učinit pokrok směrem k Evropě bez tabáku, upozorňují účastníci 4. Evropské konference Tabák nebo Zdraví na skutečnost, že v nadcházejících letech musí být věnována pozornost zvláště následujícím doporučením Rámcové úmluvy o kontrole tabáku WHO (FCTC):

- Všechny země se musí stát do jednoho roku jejími smluvními stranami
- Musí být dosaženo zajištění 100% ochrany prostřednictvím komplexní nekuřácké legislativy spolu s vodítky k článku 8 FCTC přijatými na Druhé konferenci smluvních stran v Bangkoku v červenci 2007. Ochrana by měla zahrnovat úplný zákaz kouření na pracovištích a v prostorách určených veřejnosti vč. barů, restaurací, zdravotnických a školských zařízení a prostředků veřejné dopravy.
- Politikou na úrovni EU i na úrovni jednotlivých členských států by mělo být pravidelné zvyšování daní z tabákových výrobků a počet cigaret, který může být dovezen pro osobní potřebu mezi zeměmi EU by měl být omezen na 200 cigaret na osobu.
- Přijetí Protokolu o ilegálním obchodu s tabákovými výrobky Konferencí smluvních stran FCTC, který eliminuje podněty k zapojení se do ilegálního obchodu s tabákovými výrobky pro ty, kteří umožňují zásobování ilegálními tabákovými výrobky (výrobci tabákových výrobků) a pro ty, kteří organizují ilegální trh s tabákovými výrobky (zločinecké organizace).
- Grafická zdravotní varování na obou hlavních plochách balení tabákových výrobků, doplněná telefonním číslem národní Linky pro odvykání kouření se záměrem, že celé balení se stane základnou pro povinná sdělení podporující zdraví.
- Zavedení komplexního zákazu reklamy, propagace prodeje a sponzoringu tabákových výrobků vč. Internetu a prodejních míst. Zvláště musí být přijata opatření
- k zajištění toho, aby se filmy nestaly platformou pro propagování kouření.
- Měly by být podporovány účinné postupy odvykání kouření prostřednictvím výcviku zdravotníků a měla by být hrazena léčiva v případě závislosti na nikotinu.
- Musí být věnováno více úsilí identifikaci a studiu vysoce rizikových cílových skupin ve vztahu k nemocnosti a úmrtnosti na následky užívání tabákových výrobků (např. pohlaví, socio-kulturní skupiny, věkové skupiny etc.).

Zavedení všech těchto opatření bude vyžadovat odpovídající finanční zdroje. Minimum tří Euro na osobu ročně by mělo být věnováno na prevenci a strategie omezování spotřeby tabáku. Jedním z možných zdrojů financování by mohlo být uložení speciální daně na tabákové výrobky. Aby bylo možno úspěšně dosáhnout pokroku směrem k Evropě bez tabáku je nutné do potlačování tabákové epidemie zapojit kromě zdravotníků i ostatní sektory.

Představitelům tabákového průmyslu a jeho „zájmovým skupinám“ či komukoli jinému, konajícímu v jejich zájmu, by nemělo být dovoleno zúčastnit konferencí, jejichž primárním zaměřením je kontrola tabáku.

Účastníci 4. Evropské konference Tabák nebo zdraví v Basileji 2007 apelují na vlády a občany všech evropských zemí, aby v zájmu ochrany veřejného zdraví a záchrany milionů evropských životů neustávali v boji proti tabáku, ale aby pokračovali a posilovali své úsilí o komplexní kontrolu tabáku na vysoké úrovni.

Basilej, 13. října 2007

závěrečná zpráva soutěže zdravotnických škol
**o nejzdařilejší akci v rámci
Mezinárodního nekuřáckého dne 2007**

Stalo se již tradicí, že k příležitosti Mezinárodního nekuřáckého dne (třetí čtvrtek v listopadu) vyhlašuje Státní zdravotní ústav soutěž pro střední a vyšší zdravotnické školy o nejzdařilejší akci k podpoře nekuřáckého životního stylu. Soutěž má za cíl připomenout následky tabákové epidemie v regionech a povzbudit budoucí zdravotníky k zamyšlení, co oni ve své praxi mohou v této problematice dělat.

V letošním roce se nám sešlo 15 závěrečných zpráv z velmi různorodých a zajímavých akcí z různých koutů České republiky. Pro některé školy byla účast v soutěži premiérou, některé se účastnily již po několikáté.

Akce nejčastěji probíhaly přímo ve čtvrtek, který letošní rok připadl na 15. 11., na některých školách ale akce probíhala více dní.

Některé školy v daný den uspořádaly happening ve svém městě nebo ve své škole, objevovaly se na nich masky – např. cigareta, zapalovač, krabička cigaret, chirurg, neodmyslitelná smrtka s kosou. V jednom městě vzali žáci na „projíždku“ i školního kostlivce.

Další velká část škol pořádala různé besedy. Někteří žáci přednášeli o tabáku a jiných aspektech tabákové epidemie nejenom svým vrstevníkům, ale proběhly i akce v mateřských a základních školách a účastníky jedné besedy byli dokonce i vojáci Armády ČR.

Besedy měly různou podobu, velmi často byla vytvořena kvalitní elektronická prezentace s obrázky, ev. videozáznamy vlastní výroby; někde se hrálo divadlo, jinde se snažili žáci zaujmout praktickou ukázkou toho, jak tabákové výrobky poškozují zdraví (např. měření plicních funkcí a oxidu uhelnatého ve vydechaném vzduchu).

Skoro všechny akce pořádali žáci zdravotnických škol, v jednom případě zapojily výchovné poradkyně zbytek učitelského sboru a tematika užívání tabáku se prolínala jednotlivými hodinami – např. článek o kouření mladistvých v cizím jazyce; volné psaní na téma kuřáci vs. nekuřáci; počítání ekonomického pozadí kouření; diktát na téma kouření tabáku apod.

Porota neměla vůbec jednoduchou práci, dorazila spousta velmi zajímavých materiálů. Některé školy poslaly pečlivě vypracovanou závěrečnou zprávu, zpravidla s fotkami, plakáty a výstřižky z tisku, které referovaly o akcích. Skoro všichni zúčastnění doručili hodně materiálů v elektronické podobě. Jejich úroveň také ukazuje na velmi dobré sžití se s moderními technologiemi. Mezi dokumentacemi nechyběla vlastnoručně natočená a sestříhaná videa, krátké dokumenty o uspořádaných aktivitách, fotodokumentace, prezentace, počítačové programy, které byly na aktivitách využity (např. počítání rozdílu mezi biologickým a skutečným věkem na základě přehledu rizikových faktorů).

Nakonec jsme jako nejlepší vybrali akci, kterou připravili žáci **2.A ZA Střední zdravotnické školy ve Frýdku – Místku**. Jejich akce s názvem „I kuřák má svého anděla..“ byla pojata komplexně. Žáci se rozdělili na 8 andělských hlídek, které se rozlétly na různá stanoviště ve Frýdku – Místku, kde pak jednali. Byli na středních školách povídat o tabákové epidemii svým vrstevníkům, pro děti ze základní školy připravili promítání pohádky O cigaretě Retce, kreslení a další aktivity. Další andělské hlídky byly ve zdravotnických zařízeních, kde kuřákům nabízely pomocnou ruku při rozhodování, zda kouřit nebo nekouřit. V samotný den akce pak žáci do školy naaranžovali „kuřáka Boba, který už to má za pár“; před školou vyvěsili transparent s názvem akce a na městské elektronické tabuli nechali promítat informaci o konání Mezinárodního nekuřáckého dne.

Na druhém místě se umístila **3.A ZA SZŠ v Jihlavě**. Jedním z jejich nápadů bylo, že nechali kuřáky, které potkali při happeningu v ulicích Jihlavy, dýchat cigaretový kouř skrz papírové kapesníky – a ty pak nalepovali na přítomného kostlivce.

Na třetím místě skončila **2.B SZŠ v Ústí nad Orlicí**, kde za vypíchnutí stojí jejich nápad krabice na cigarety, označený sloganem „darujeme Vám 1 hod 20 min. života za 1 cigaretu“.

Všechny ostatní akce byly také velmi zajímavé, ale pravidla byla neúprosná. Peněžní odměnu mohly vyhrát jenom 3 pořadající kolektivy. Pro nás jsou ale vítězi všichni, kdo se soutěže zúčastnili. Dali hlavy dohromady, napnuli své síly a upozorňovali na rozšíření užívání tabákových výrobků, které stojí každý rok 18 000 Čechů život.

Třeba se někdo z těch, kdo se akce účastnil (ať jako pořadající, nebo účastník), rozhodne přestat kouřit. A to je to pravé vítězství, o které nám společně jde. Děkujeme všem zúčastněným a doufáme, že se do soutěže zapojí i v dalších letech!

MUDr. Magdaléna Ježková, SZÚ

*Přejeme pohodové prožití Vánoc
a
splnění všech přání v roce 2008*

